

Jämlik vård – vad innebär det och hur når vi dit?

Kristin Eliasson och Tina Andersson

Kunskapscentrum för jämlik vård

Nätverken Demokrati-Uppdrag-Hälsa 2021-10-28

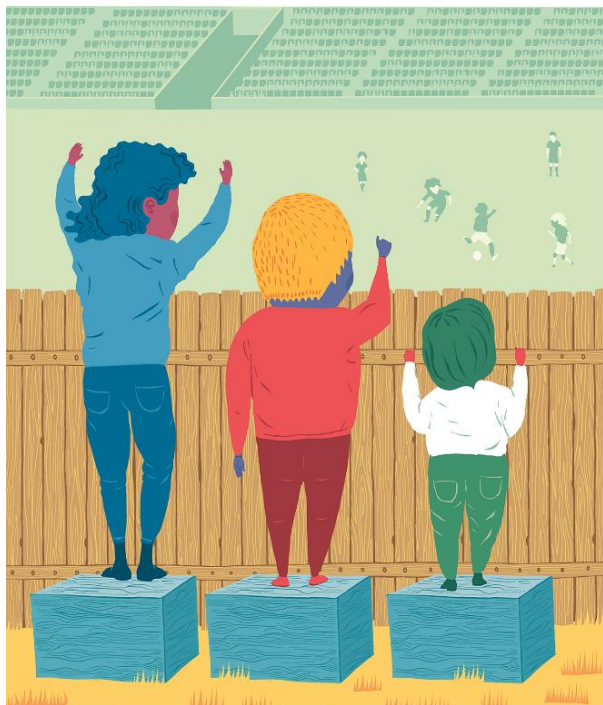
Vad ska vi prata om?

- Om Kunskapscentrum för jämlik vård och vårt uppdrag
- Hinder för jämlik vård och hälsa - aktuella teman och behov
- Två exempel på vad vi gör
  - Vaccination mot covid-19 för svårnådda och utsatta grupper
  - Riva hinder genom ökad kulturell medvetenhet
- Sammanfattningsvis: Utmaningar för jämlik vård och hälsa
- Tid för dialog

Kunskapscentrum för jämlik vård

- Uppdrag sedan 2009: Identifiera och uppmärksamma omotiverade skillnader i regionen och gör något åt dem.
- Omsätter uppdraget genom verksamhetsutveckling, kunskapsspridning samt styrning- och ledningsarbete.
- Tillhör Koncernstab hälso- och sjukvård på Koncernkontoret – stödjer med jämlikhetsanalyser internt och externt!
- Årliga utvecklingsmedel från hälso- och sjukvårdsstyrelsen

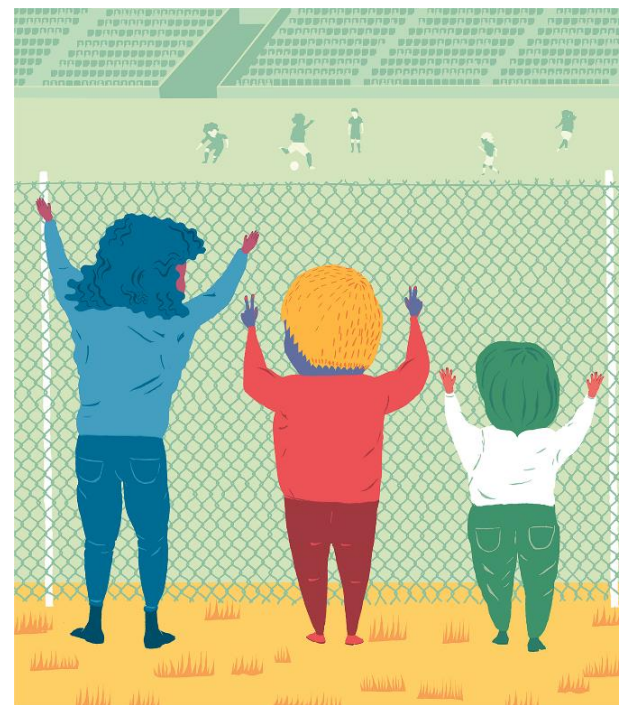
Jämlik vård och hälsa

Göra lika

Göra olika

Riva hinder

Hinder för jämlik vård och hälsa

- Fysiska hinder
- Lagliga hinder
- Administrativa hinder och organisationsgränser
- Ekonomiska hinder
- Geografiskt avstånd som hinder
- Kunskapsmässiga hinder
- Språksvårigheter som hinder
- Förståelse som hinder
- Brist på respektfullt, likvärdigt bemötande
- Tillitshinder och rädsla

Aktuella teman och behov

- Hur prioriterar vi frågor som rör kommunikation och bemötande i en pressad vardag? Tillitsbaserad styrning både en chans och en risk!
- Arbetsmiljön en förutsättning för jämlik vård
- Hur kan vi bevara och utveckla de insatser för jämlik vård som gjorts i och med covid-19?
- Kraftsamla kring ojämlikheter som blivit synliga och förstärks i och med covid-19?

Arbete för att möjliggöra vaccination mot covid-19 för socialt utsatta och svårnådda grupper i Västra Götaland

Betydelser kopplat till insatsen

Socialt utsatta områden är ett geografiskt område som av kommun eller andra identifieras utifrån särskilda samhällsutmaningar

Socialt utsatta och svårnådda grupper är grupper som vi sällan når genom generella insatser eller som inte söker upp hälso- och sjukvård på grund av höga trösklar. Grupper som kan ha ett lågt förtroende för myndigheter och hälso- och sjukvård.

Insatser för att möjliggöra vaccination

Tillgängliggöra
information/kommunikation

- Information på olika språk
- Information om frågor som är viktiga för olika målgrupper
- Information som bemöter desinformation och oro
- Information via mötesplatser där man befinner sig och vanligtvis tar del av information
- Information via kanaler där förtroende finns för avsändaren

Möjliggöra vaccination med
låga trösklar

- Vaccination på plats (mobila team)
- Samarbete med civilsamhälle för att möjliggöra vaccination på VC
- Kraftsamling i särskilda geografiska

243 gilla-markeringar

tidningenfaktum Constantin och Maria får sin andra och är nu fullvaccinerade av SU:s mobila team. Sjuksköterskorna Mattias och Schani och deras kollegor nu snart uppe i 500 doser till personer som sjukvården har svårt att nå.

Saido Mohammed är kulturtolk i Angered Foto: Nicola Maniette

CORONAVACCIN

 Saido ska få Angeredsborna att vaccinera sig: "Fler har fått en tid"

Images: Tina Andersson and Swedish Radio

Riva hinder – ett verktyg för mer jämlik vård och hälsa genom kulturell medvetenhet

A decorative graphic on the left side of the slide, consisting of a vertical blue bar with rounded ends and a solid blue circle positioned below it.

Enligt hälso-och sjukvårdslagen är målet för hälso-och sjukvården god hälsa och vård på lika villkor för hela befolkningen. Vården ska ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. Den som har störst behov av hälso-och sjukvård ska ges företräde till vården.

” Ganska snart insåg vi det hopplösa i uppgiften att försöka lära oss en massa om somalisk kultur. Det finns naturligtvis inte bara en kultur i Somalia, precis som det inte finns bara en kultur i Sverige. Klass, social ställning, om du är född på landet eller i stan – allt sådant har ju betydelse för hur vi blir som människor.”

BHV-sjuksköterska på barnvårdscentralen Oden i Falköping.

14 fristående kapitel

1. BLI KULTURELLT MEDVETEN
2. HINDER FÖR JÄMLIK VÅRD OCH HÄLSA
3. OLIKA SYNSÄTT OCH NORMER
4. HUR HAR VI DET HOS OSS?
5. ATT FÖRSTÅ OCH BLI FÖRSTÅDD
6. SKAPA TILLIT
7. ATT ARBETA MED TOLK
8. PRATA OM MAT OCH MOTION
9. PRATA OM PSYKISK OHÄLSA
10. PRATA OM SEXUELL HÄLSA
11. PRATA OM KÖNSSTYMPNING
12. PRATA OM VÅLD OCH HEDER
13. VAD GÄLLER?
14. PÅ JOBBET OCH RASTEN

Kunskapspåfyllnad

FORSKNING VISAR

- Hälsan påverkas av faktorer både före och efter migrationen till Sverige, men nyanlända har generellt bättre hälsa än de som bott i Sverige i några år.
- Så kallade välfärdssjukdomar som diabetes, högt blodtryck, övervikt och fetma är vanligare bland utrikesfödda som bott i Sverige i fem år eller mer jämfört med personer som bott kortare tid än fem år.
- Självrapporterad psykisk ohälsa varierar mycket beroende på bland annat ålder, kön och födelseland men är generellt vanligare bland utrikesfödda.

Reflektion och diskussion

Fundera och resonera

- Vilken kunskapsnivå har patienterna som du möter?
- Vad händer med dig när någon inte förstår, missförstår eller vet väldigt mycket?
- Har du underskattat en patients förståelse? Vad hände då?
- Hur gör du för att möta patienten där den är?
- Hur gör du för att försäkra dig om att information går fram?
- Hur kan din verksamhet bli mer hälsolitterat?

Konkreta tips och råd

GÖR SÅ HÄR!

Samtalsstöd

Amelmottagningen är en gynekologisk mottagning i Stockholm som är specialiserad på kvinnlig könsstympning. På deras webbplats finns samtalsstöd för vårdpersonal som ska prata med patienter om könsstympning. Använd det!

Hälsoperspektiv

Ha ett tydligt hälsoperspektiv när du möter vuxna patienter. Värdera eller döm inte. Förklara att du frågar eftersom ingreppet kan vara skadligt för personens hälsa. Läs mer på 1177 Vårdguiden.

Använd andra ord

Ett sätt att prata om könsstympning med både barn och vuxna kan vara att använda andra ord som omskärelse, klipp eller operation av underlivet. Just "könsstympning" kan vara ett väldigt laddat ord. Lyssna efter vilket ord personen du möter använder och använd gärna samma.

1. BLI KULTURELLT MEDVETEN

Ett kulturellt medvetet förhållningsätt handlar om att möta patienter och närstående på ett öppet sätt. Här kan du läsa mer om begreppet och hur du kan använda det i ditt arbete.

” Det är viktigt att vara medveten om att jag som läkare har mina förklaringsmodeller, och försöka lyssna in patienten, vad den tänker och var den befinner sig med sin sjukdom.”

Annett Büttner, överläkare på Angered Närsjukhus psykiatrimottagning i Göteborg.

9. PRATA OM PSYKISK OHÄLSA

Psykisk ohälsa är vanligare bland personer med flyktingbakgrund. Det här kapitlet ger exempel på olika typer av psykisk ohälsa och vad du som medarbetare behöver vara extra uppmärksam på.

9. PRATA OM PSYKISK OHÄLSA

Psykisk ohälsa är vanligare bland personer med flyktingbakgrund. Det här kapitlet ger exempel på olika typer av psykisk ohälsa och vad du som medarbetare behöver vara extra uppmärksam på.

Förståelsen kan se väldigt olika ut när det gäller psykisk ohälsa och neuropsykiatriska funktionsnedsättningar. Vissa patienter och närstående kommer från länder som saknar psykiatrisk vård och där kunskapen om psykiska sjukdomar och funktionsnedsättningar är låg. I en del språk saknas ord och begrepp för vissa diagnoser och tillstånd. Av rädsla för att pekas ut eller bli stigmatiserad kan det ibland finnas ett motstånd mot att ta emot hjälp eller att få en diagnos. Personalen behöver vara medveten om detta och att patienter och deras närstående kan känna sig i underläge när de söker vård och stöd. Arbeta därför för att skapa tillit, ge tydlig information och berätta att hjälp finns att få. Tala om att det inte är personens eller familjens eget fel och betona att det är viktigt med tidiga insatser, särskilt när det gäller barn.

Förklaringsmodeller varierar

Vad som räknas som psykiska sjukdomar, hur de uttrycks, förklaringar till hur sjukdomarna uppkommer och förväntningar på hur de ska behandlas varierar mellan olika kulturer och sammanhang. Det kan vara svårt för en patient att beskriva tillstånd som hen inte kan sätta ord på. Patienten kanske använder religiösa eller andliga uttryck, metaforer som "ormar i magen" eller kroppsliga förklaringar som andnöd och svimningskänsla för att beskriva känslor, ångest eller psykosliknande tillstånd. Det kan öka risken för missförstånd och leda till feldiagnosticering och fel behandling.

Enligt Socialstyrelsen beräknas 20–30 procent av de asylsökande och nyanlända i Sverige lida av någon form av psykisk ohälsa. Studier visar även att den psykiska hälsan tenderar att försämrats efter några års vistelse i Sverige. Det kan bero på stressfaktorer som väntan på uppehållstillstånd, arbetslöshet, ensamhet, diskriminering och utanförskap.

” Det är viktigt att anpassa språket och informationen till personer som har migrerat till Sverige. Psykisk ohälsa är väldigt stigmatiserat och människor pratar inte alltid så öppet om det. I min kultur finns inget ord som beskriver till exempel depression och ångest. Vårdpersonal måste därför ställa kompletterande och alternativa frågor för att kunna identifiera psykisk ohälsa.”

Abdinassir Osman, ambassadör för Hjärnkoll och handläggare vid Försäkringskassan.

” Jag träffar patienter, ofta äldre kvinnor, som varit överallt – smärtenheter, neurologi ... Men de har inte fått rätt hjälp på många år eftersom de inte beskriver sina psykiska besvär som just psykiska.”

Annett Büttner, överläkare på Angereds Närsjukhus psykiatrimottagning i Göteborg.

Bland invånare med flyktingbakgrund är det sju gånger högre risk att få en PTSD-diagnos än hos övriga befolkningen. Bland ensamkommande barn är risken 29 gånger större jämfört med barn utan flyktingbakgrund. Sömnstörningar och depression är sju respektive tre gånger vanligare hos dessa barn.

ENSAMKOMMANDE

Gruppen ensamkommande barn och unga är mycket heterogen och de som ingår i den har olika förutsättningar och behov. Men generellt har gruppen fler riskfaktorer för psykisk ohälsa och social utsatthet. Det kan i sin tur öka risken för skadligt substansbruk.

Fundera och resonera

- Vilka ord och begrepp har du stött på i relation till psykisk ohälsa?
- Har du hamnat i missförstånd kring psykisk ohälsa? Varför uppstod missförståndet? Hur skulle du kunna göra annorlunda?
- Vad är svårast att fråga om? Varför?
- Vad behöver du lära dig mer om?

GÖR SÅ HÄR!

Det är inte konstigt att må dåligt

Det är viktigt att normalisera psykiska belastningar. Förklara att det är vanligt att må psykiskt dåligt, inte minst vid migration. Och att all förändring tar tid och kraft. Vissa stressreaktioner kan patienten hantera med egenvård. Prata om mat, sömn och rörelse.

Alla ord finns inte på alla språk

Även om ni använder tolk så kan det uppstå missförstånd eftersom alla ord inte finns på alla språk. Det gäller inte minst ord för olika neuropsykiatriska diagnoser och psykiska sjukdomar och tillstånd. Till exempel finns inget ord för autism på somaliska. Ångest riskerar på arabiska att översättas till antingen "oro" eller "galen". Inom klassisk kinesisk medicin förklaras ibland depression som en obalans mellan yin och yang. Fundera över vilka ord och begrepp som kan vara särskilt svåra i er verksamhet och hitta alternativa beskrivningar. Diskutera gärna begreppen med de tolkar ni använder. Samla ord och begrepp i en lista och se till att den blir tillgänglig för alla. Ni kan också använda bildstöd, se sidan 15.

Ställ öppna frågor

Bygg förtroende för att kunna prata om det svåra. Lyssna till patientens berättelse. Hjälp till genom att ställa öppna frågor. Det underlättar när du ska förstå patienten och ställa diagnos vid psykisk ohälsa. Läs om Kulturformuleringsintervjun (KFI) på sidan 17!

Öka kunskapen om tortyr

En del personer med migrationsbakgrund har varit utsatta för olika former av tortyr, som förutom fysiska besvär kan leda till psykisk ohälsa och posttraumatisk stress. Det är viktigt att hälso- och vården ökar sin kunskap om tortyr och utvecklar metoder för bättre bedömning och rehabilitering av tortyrskador. Läs rapporten *Tortyrskador under asylprocessen under lupp* av Röda korset.

Var vaksam på obehandlade psykiska trauman och PTSD

Lär er mer om psykiska trauman och PTSD hos barn, unga, vuxna och äldre. Ett psykiskt trauma är ofta ett resultat av en chockartad och smärtsam upplevelse som skapar så mycket stress och överväldigande känslor att de blir svåra att hantera. Posttraumatisk stress uppstår som en fördröjd eller långvarig reaktion på en traumatisk händelse eller situation av hotande eller katastrofartad slag. PTSD kan yttra sig på olika sätt i olika åldrar. Exempelvis kan symtom på demens och posttraumatisk stress hos äldre ha stora likheter. Läs mer i *När kriget är allt du minns* av Frida Johansson Metsko.

För att undvika feldiagnosticering och ge rätt vård är det viktigt att ha kunskap och våga fråga. Tänk på att du istället för att använda orden trauma eller PTSD kan fråga:

- Har du varit med om någon händelse som fortfarande påverkar ditt liv?
- Har det hänt att du känt dig påverkad eller upprörd i situationer som påminner om händelsen?

**När du arbetar med verktyget
är det bra att komma ihåg
att det som är nödvändigt
för några oftast är bra för alla.
Kan det ni kommer fram till
vara bra för fler?**

.

Utmaningar för jämlik vård och hälsa

- Att prioritera och integrera jämlikhetsanalys i det nationella och regionala systemet för kunskapsstyrning.
- Att göra jämlikhetsanalyser och uppföljning av den medicinska kvalitén. Inte bara fokusera på geografisk jämlikhet.
- Att stötta huret ute i förvaltningarna och göra det systematiskt. Tid för reflektion och verksamhetsutveckling.
- Olika kunskaper behöver mötas: medicinsk- och omvårdnads kunskap, jämlikhetsanalys, folkhälsa, förbättringskunskap.
- Ni som politiker: gör beställningar och efterfråga resultat över tid!

Tid för dialog

Riva hinder

Ett verktyg för mer jämlik vård och hälsa genom ökad kulturell medvetenhet.

En förälder blir till

Ett verktyg för jämlikt föräldraskap genom utbildning och reflektion i barnhälsovården.

Smärtekuben

Ett reflektionsverktyg om genusperspektiv på långvarig smärta.

Förstå mig rätt

En samtalsmetod för att minska missförstånd mellan patient och vårdpersonal.

Lära och bemästra

Personcentrerad patient- och närståendebildning.

Tillsammans

Ett samtalsmaterial om förhållandet och föräldraskapet.

Läs mer och följ oss gärna!

www.vgregion.se/jamlikvard

www.facebook.com/jamlikvard